

Jentl, mladík z ješivy

Po smrti svého otce neměla už Jentl proč zůstat v Janevu. V domě zůstala sama. Ovšem, byli tu nájemníci, ochotní se nastěhovat, platit nájem. S dohazovači a jejich nabídkami z Lublinu, Tomaševa, Zamošči se netrhly dveře. Ale Jentl se vdávat nechtěla. Nějaký vnitřní hlas jí znova a znova velel: „Ne!“. Co se stane s dívkou, když je po svatbě? Hned začne rodit a starat se. Tchýně ji bude sekýrovat. Jentl věděla, že se pro život ženy nehodí. Neuměla šít, neuměla plést. Jídlo nechala spálit a mléko jí uteklo; šábesový náryp se jí nikdy nepovedl a sváteční těsto ne a ne vzkypět. Před ženskými činnostmi dávala Jentl přednost mužským. Její otec, reb Todros, ať odpočívá v pokoji, byl po mnoho let upoutaný na lůžko. V těch letech studoval se svojí dcerou Tóru jako by to byl syn. Řekl jí, ať zamkne dveře a na oknech zatáhne závěsy, a pak spolu studovali pentateuch, Mišnu, Gemaru a komentáře. Byla tak bystrou žačkou, že její otec říkával:

„Jentl, ty máš duši muže.“

„Tak proč jsem se narodila jako žena?“

„I nebesa chybují.“

Jentl se bezpochyby nepodobala žádné z děvčat v Janevu. Byla vysoká, slabá, kostnatá, měla malé prsy a úzké boky. Za šábesových odpolední, kdy její otec spal, oblékala se do jeho kalhot, roucha s třásněmi, hedvábného kabátu, jarmulky, jeho sametového klobouku, a zkoumala se v zrcadle. Vypadala jako tmavý, hezký mladík. Na horním rtu měla dokonce jemné chmýří. Jen její dlouhé copy prozrazovaly ženskost, ale když na to přijde, vlasy se dají vždycky ostříhat. Jentl pojala plán a ve dne v noci nemyslela na nic jiného. Ne, ona nebyla stvořena pro nudlový váh a pečení nárypu, pro švitoření s přihlouplými ženskými a strkanici u řeznického špalku. Její otec jí toho tolik vyprávěl o ješivách, rabínech, učencích! Hlavu měla plnou disputací o Talmudu, otázek a odpovědí, naučených obrátů. Dokonce tajně kouřila otcovu dlouhou dýmku.

Jentl pověděla obchodníkům, že hodlá prodat dům a odejít za tetou do *Kališe*. Ženy ze sousedství se pokoušely jí to vymluvit, dohazovači měli za to, že se zbláznila, že by udělala nejlépe, kdyby se dobře provdala zde v Janevu. Ale Jentl si postavila hlavu. Tolik spěchala, že dům prodala prvnímu zájemci a nábytek nechala za babku. Z pozůstalosti jí zbylo všehovšudy sto čtyřicet rublů. Pak, jedné noci měsíce *Av*, když Janev spal, si Jentl ustříhla copy, na spáncích si zatočila pejzy a oblékla se do šatů svého otce. Zabalila spodní prádlo, *fylakteria* a několik knih do slaměného kufří a pěšky vyrazila do Lublinu.

Na hlavní cestě nasedla Jentl do kočáru, který ji zavezl do Zamošči. Odsud se dala znova po svých. Zůstala v jednom hostinci u cesty, kde se představila jako Anšel, po zemřelém strýci. Hostinec byl přeplněný mladíky, kteří cestovali za studiem u slavných rabínů. Čím dál hlučněji se přeli o přednostech různých ješiv, někteří chválili ješivy litevské, jiní tvrdili, že v Polsku se studuje s větší horlivostí a že strava je zde lepší. Bylo to poprvé, kdy se Jentl octla sama ve společnosti mladých mužů. Jak se liší jejich hovor od ženského brebentění, pomyslela si, ale na to, aby se do debaty zapojila, byla příliš bojácná. Jeden mladík hovořil o případném sňatku a výši věna. Jiný parodoval styl rabína o svátku purim, deklamoval pasáž z Tóry a přidal všelijaké obscénní interpretace. Po chvíli začala společnost soutěžit v síle. Jeden páčil druhému sevřenou pěst; druhý se pokoušel přetlačit kamarádovu paži. Student, který obědval chleba a čaj, neměl lžici a šálek míchal kapesním nožem.

Po chvíli přistoupil jeden ze skupiny k Jentl a dloubnul jí do ramene. „Co tak potichu? Nemáš jazyk?“

„Nemám, co bych řekl.“

„Jak se jmenuješ?“

„Anšel.“

„Jsi stydlivý. Fialka u cesty.“

A mladík zakroutil Jentl nosem. Hned by mu dala facku, její ruka se však odmítla pohnout. Zbledla. Jiný student, trochu starší než ostatní, vysoký a pobledlý, s planoucíma očima a černými vousy, se ujal její ochrany.

„Hej, ty, proč si ho dobíráš?“

„Když se ti to nelíbí, nemusíš se dívat.“

„Chceš, abych ti narovnal pejzy?“

Vousatý mladík kývnul na Jentl, zeptal se odkud přichází a kam má namířeno. Jentl mu pověděla, že hledá ješivu, ale chce nějakou klidnou. Mladík si promnul vousy.

„Pak pojd' se mnou do Beševa.“

Vysvětlil, že se do Beševa vrací do čtvrtého ročníku. Tamější ješiva je malá, má jen třicet studentů, a lidé z města je všechny zásobují stravou. Jídlo je vydatné a hospodyně látají ponožky studentů a pečují o jejich prádlo. Baševský rabín, který ješivu vede, je génius. Mohl by položit deset otázek a všech deset zodpovědět jediným důkazem. Většina jeho studentů si časem našla nevěsty ve městě.

„Proč jsi odešel uprostřed semestru?“, zeptala se Jentl.

„Zemřela mi matka. Teď se vracím.“

„Jak se jmenuješ?“

„Avigdor.“

„Jak to, že nejsi ženatý?“

Mladík se podrbal ve vousech. „To je dlouhé vyprávění.“

„Pověz mi o tom.“

Avigdor zavřel oči a na okamžik se zamyslel. „Jdeš do Beševa?“

„Jdu.“

„Pak se brzy stejně všechno dozvíš. Byl jsem zasnoubený s jedinou dcerou Altera Viškovera, největšího boháče ve městě. I datum svatby bylo stanoveno, ale zčistajasna mi poslali zasnubní smlouvu nazpět.“

„Co se stalo?“

„Nevím. Hádám, že pilně zapracovaly klepny. Měl jsem právo žádat polovinu věna, to se mi však přičilo. Teď mě přemlouvají k jinému sňatku, ale ta dívka se mi nelíbí.“

„V Beševu se ohlížejí hoši z ješivy po děvčatech?“

„V Alterově domě, kam chodím jednou týdně jíst, jeho dcera Hadaš vždy přinese jídlo...“

„Je hezká?“

„Světlovlasá.“

„Brunety jsou také hezké.“

„Ne.“

Jentl se na Avignora pozorně dívala. Byl hubený a kostnatý, líce vpadlé. Měl kadeřavé pejzy, tak černé, až vypadaly modré, a obočí se mu klenulo nad nosem. Díval se na ni ostře s lítostivou plachostí těch, kteří právě prozradili tajemství. Klopou kaftanu měl natrženou, podle zvyku truchlících, takže byla vidět podšívka. Bez ustání bubnoval do stolu a broukal nějakou píseň. Za jeho vrásčitým čelem zřejmě proudily myšlenky. Náhle řekl:

„Co na tom? Stanu se poustevníkem, to je vše.“

II

Bylo to podivné, ale jakmile Jentl, či Anšel, přišla do Beševa, bylo určeno, že se bude jeden den v týdnu stravovat v domě téhož bohatého muže, Altera Viškovera, jehož dcera přerušila zasnoubení s Avigdorem.

Studenti v ješivě studovali ve dvojicích a Avigdor si jako partnera vybral Anšela. Pomáhal jí s úkoly. Byl také obratný plavec a nabízel se, že Anšela naučí plavat prsa a šlapat vodu, ale ta se vždy vymluvila, aby nemusela sejít k řece. Avigdor navrhoval, aby bydleli spolu, Anšel si však našla spaní v domě postarší, napůl slepé vdovy. Každé úterý jedla Anšel u Altera Viškovera a obsluhovala ji Hadaš. Avigdor měl vždy mnoho otázek: „Jak Hadaš vypadá? Je smutná? Je veselá? Pokoušejí se ji provdat? Nezmínila moje jméno?“ Anšel líčila, jak Hadaš převrhla jídlo na ubrus, zapoměla přinést sůl a že když nesla talíř s ovesnou kaší, strčila do ní prsty. Pořád měla kolem sebe služku, bez ustání byla ponořena do pohádkových knih a týden co týden měnila svůj účes. Mimoto se musela považovat za krásnou, protože stála pořád před zrcadlem, ale ve skutečnosti zas tak moc dobře nevypadala.

„Za dva roky bude vdaná,“ řekla Anšel, „bude to kvočna.“

„Takže se ti nelíbí?“

„Ne tak docela.“

„Ale kdyby tě chtěla, neodmítl bys ji.“

„Obejdu se bez ní.“

„Nemáš zlé úmysly?“

Tito dva přátelé, kteří sdíleli v rohu studovny pulpit, trávili více času hovorem nežli učením. Avigdor občas kouřil a Anšel mu brala ze rtů cigaretu a dělala obláčky. Avigdor měl rád placky z pohankové mouky, takže se Anšel každé ráno zastavovala v pekařství, aby jednu koupila a nenechala si ji od něj zaplatit. Anšel často dělala věci, které Avigdora velice překvapovaly. Když se například z Avigdorova kabátu utrhl knoflík, dorazila Anšel druhý den do ješivy s jehlou a nití a knoflík přišila. Anšel kupovala Avigdorovi všelijaké dárky: hedvábný kapesník, pár ponožek, šálu. Avigdor byl čím dál tím víc oddaný tomu chlapci, o pět let mladšímu než on, jehož vousy ještě nezačaly rašit.

Jednou Avignor řekl Anšelovi: „Chci, aby ses oženil s Hadaš.“

„Co dobrého by to přineslo *tobě*?“

„Lépe ty než někdo úplně cizí.“

„Stal by ses mým nepřítelem.“

„Nikdy.“

Avigdor se rád procházel městem a Anšel ho často doprovázela. Zabraní do rozhovoru, zašli k vodnímu mlýnu, borovému lesu či na křížovatku, kde stála křesťanská kaple. Někdy se netáhli na trávník.

„Proč nemůže být žena jako muž?“ Zeptal se jednou Avigdor, když vzhlédl na oblohu.

„Jak to myslíš?“

„Proč by nemohla být Hadaš jako ty?“

„Co jako já?“

„No...dobrý kamarád.“

Anšel začala laškovat. Utrhl květinu a jeden po druhém utrhoval okvětní lístky. Zvedl kaštan a hodil jej po Avigdorovi. Avigdor pozoroval slunéčko sedmítečné, jak mu leze po dlani.

Po chvíli řekl nahlas: „Zkoušejí mě oženit.“

Anšel ihned zbystřila. „S kým?“

„S Fejtlovou dcerou, Pešou.“

„S tou vdovou?“

„S tou.“

„Proč by sis měl brát vdovu?“

„Nikdo jiný mě nebude chtít.“

„To není pravda. Někdo se pro tebe najde.“

„Nikdy.“

Anšel řekla Avignorovi, že takový sňatek je špatný. Peša není ani hezká, ani chytrá, je to jen samice se dvěma otvory. Kromě toho má smůlu, protože jí manžel zemřel hned v prvním roce jejich manželství. Takové ženy jsou vrahy svých manželů. Ale Avignor neodpověděl. Zapálil si cigaretu, zhluboka vdechoval a vyfukoval kroužky dýmu. Obličej mu zezelenal.

„Potřebuji ženu. V noci nemohu spát.“

Anšel se polekala. „Proč nepočkáš, až se objeví ta pravá?“

„Moje vyvolená byla Hadaš.“

Avignorovi zvlhly oči. Náhle se postavil. „Dost lenošení. Jde se.“

Potom se všechno přihodilo rychle. Jeden den svěřil Avignor Anšelovi svoji potíž, za dva dny se zasnoubil s Pešou a do ješivy přinesl sladký koláč a pálenku. Bylo stanoveno brzké datum svatby. Když je nevěstou vdova, nemusí se čekat na výbavu. Všechno je připraveno. Navíc byl ženich sirotek, takže není třeba s nikým se radit. Studenti z ješivy pili pálenku a přednášeli svá blahopřání. Anšel se také trochu napila, ale hned se z toho zakuckala.

„Jej, ta pálí!“

„Nejsi až takový muž,“ škádlil Avigdor.

Po oslavě se Avigdor a Anšel posadili se svazkem Gemary, mnoho však nepokročili a stejně tak váznul i jejich hovor. Avigdor se kolébal sem a tam, tahal se za vousy a tiše mumlal.

„Jsem ztracený,“ řekl náhle.

„Když ji nemáš rád, proč si ji bereš?“

„Vzal bych si i kozu.“

Následující den se Avigdor ve studovně neobjevil. Fejtl, obchodník s kůží, patřil k chasidům a chtěl, aby jeho budoucí zeť pokračoval ve studiích v chasidské modlitebně. Studenti z ješivy po straně říkali, že i když nelze popřít, že vdova je omezená a kulatá jako soudek, že její matka je dcera mlékaře, že její otec je téměř bez vzdělání, že přesto se celá rodina topí v penězích. Fejtl byl spolumajitel koželužny; Peša vložila své věno do obchodu se slanečky, kolomazí, hrnci a kastroly, kde si sedláci podávali dveře. Otec s dcerou Avigdora vybavovali a objednali pro něj kožich, látku na kabát a hedvábný plášť, pár holínek. Množství darů dostal navíc ihned, byly to věci po Pešině prvním manželovi: vilniuské vydání talmudu, zlaté hodinky, chanukový svícen, krabičku se šňupavým tabákem. Anšel sedala u pulpitu sama.

Když v úterý Anšel přišla do domu Altera Viškovera na oběd, Hadaš poznamenala: „Co říkáte na svého druha – už je zase v žitě, ne?“

„Co jste čekala, že jej nikdo nebude chtít?“

Hadaš zčervenala. „Nebyla to moje chyba. Můj otec byl proti.“

„Proč?“

„Protože přišli na to, že jeho bratr se oběsil.“

Anšel ji pozorovala, jak tam tak stála: vysoká, plavovlasá, s dlouhým krkem, kulatými líčky a modrýma očima, oblečená do bavlněných šatů a pestrobarevné zástěry. Vlasy měla vzadu svázané do dvou copů, které jí splývaly na ramena. Škoda, že nejsem muž, pomyslela si Anšel.

„Teď toho litujete?“

„No ano!“

Hadaš utekla z pokoje. Zbytek jídla, masové knedlíky a čaj, přinesla služka. Teprve až Anšel dojedla a omyla si ruce k závěrečným modlitbám, Hadaš se znovu objevila.

Přistoupila ke stolu a řekla přidušeným hlasem: „Přísahajte, že mu nic nepovíte. Proč by měl vědět, co se děje v mém srdci?“

Nato znovu utekla, div nezakopla o práh.

III

Představený ješivy vyzval Anšela, aby si ke studiu vybrala jiného druhu, ale uběhly týdny a Anšel stále studovala sama. V ješivě nebylo nikoho, kdo by mohl obsadit místo Avigdora. Všichni ostatní byli malí, jak na těle, tak na duchu. Říkali nesmysly, chvástali se nicotnostmi, zubili se jako šlemilové, chovali se jako šnoreři. Bez Avigdora se studovna zdála prázdná. V noci, když Anšel ležela na lavici ve vdovině domě, nemohla spát. Jakmile svlékla kaftan a kalhoty, znova byla Jentl, dívka ve věku na vdávání, zamilovaná do mladíka, který byl zasnoubený s jinou. Snad bych mu měla říct pravdu, uvažovala Anšel. Ale na to je příliš pozdě. Anšel by nemohla zase patřit mezi dívky, už by nemohla žít bez knih a studovny. Ležela a napadaly ji podivné myšlenky, které ji přiváděly na pokraj šílenství. Uvnitř, pak se s trhnutím vzbudila. Ve snu byla současně mužem a ženou, nosila ženskou šněrovačku a mužské roucho s trásněmi. Jentl se opozdily měsíčky a ona se náhle bála...kdo ví? V *midraši* četla o ženě, která počala pouze z touhy po muži. Teď už Jentl chápala, proč se v tóře zakazuje nošení šatů druhého pohlaví. Tím, že to udělá, klame člověk nejen druhé, ale také sám sebe. I duše je zmatená, když se nalezne v cizím těle.

V noci byla Anšel vzhůru; ve dne skoro neudržela oči otevřené. V domech, kde se stravovala, si ženy stěžovaly, že ten hoch nechá všechno na talíři. Rabín si všiml, že Anšel už na přednáškách nedává pozor, ale upřeně se dívá z okna, ztracená ve svých myšlenkách. Když přišlo úterý, objevila se Anšel u Viškovců na oběd. Hadaš před ní postavila mísu polévky a čekala, ale Anšel byla tak zmatená, že ani nepoděkovala. Sáhla po lžici, ale ta jí vypadla.

Hadaš si dovolila poznámku: „Slyšela jsem, že vás Avigdor opustil.“

Anšel se probrala z polospánku: „Co máte na mysli?“

„Už není vaším druhem.“

„Odešel z ješivy.“

„Vidáte ho vůbec?“

„Zřejmě se skrývá.“

„Půjдете aspoň na svatbu?“

Anšel se na chvíli odmlčela, jako by nechápala smysl těch slov. Pak řekla: „Je to pořádný hlupák.“

„Proč to říkáte?“

„Jste krásná, ta druhá vypadá jako opice.“

Hadaš zrudla až po kořínky vlasů. „Za všechno může můj otec.“

„Nebojte se. Najdete si někoho, kdo vás bude hoden.“

„Nikoho nechci.“

„Všichni ale chtějí vás...“

Nastalo dlouhé ticho. Hadašiny oči se rozšířily, byly plné smutku těch, kteří vědí, že není útěchy.

„Stydne vám polévka.“

„Také já vás chci.“

Anšel žasla nad tím, co právě řekla. Hadaš na ni přes rameno vyvalila oči.

„Co to říkáte!“

„Je to pravda.“

„Někdo by mohl poslouchat.“

„Nebojím se.“

„Jezte polévku. Za chvíli přinesu masové knedlíky.“

Hadaš se obrátila k odchodu, její vysoké podpatky zaklapaly. Anšel začala v polévce lovit fazole, jednu vylovila a ta spadla zpátky. Přešla jí chuť. Hrdlo se jí zavřelo. Dobře věděla, že se zaplétá do neštěstí, ale jakási síla ji pobízela, aby v tom pokračovala. Hadaš se zase objevila a nesla mísu s dvěma masovými knedlíky.

„Proč nejíte?“

„Přemýšlím o vás.“

„O čem?“

„Chci se s vámi oženit.“

Hadaš se zašklebila, jako by něco zhlta.

„Takovou věc musíte říct mému otci.“

„Já vím.“

„Je zvykem poslat dohazovače.“

A utekla z pokoje a práskla za sebou dveřmi. Anšel si výsměšně pomyslila: „S děvčaty si mohu dělat, co chci.“ Poprášila polévku solí a pak pepřem. Seděla tam a cítila závrať. Co jsem to provedla? Musela jsem se zbláznit. Jinak to nelze vysvětlit... Přinutila se jíst, ale nemohla nic ochutnat. Teprve pak si Anšel vzpomněla, že to byl Avigdor, kdo ji chtěl oženit s Hadaš. Z jejího zmatku vystoupil plán: vytrestala by Avigdora a současně by si ho, prostřednictvím Hadaš, připoutala blíž k sobě. Hadaš byla panna: co ta ví o mužích? Dívku jako ona je možné klamat dlouho. Ovšem, Anšel byla také panna, z Gemary a mužských hovorů však o takových věcech věděla své. Anšel se zmocnil strach i radost toho, kdo plánuje oklamat celé společenství. Vzpomněla si na rčení: „Dav jsou hlupáci“. Vstala a nahlas řekla: „Teď něco spustím“.

Tu noc Anšel nezamhouřila oka. Každých pár minut se šla napít vody. Hrdlo měla vyprahlé, čelo jí hořelo. Její mozek o své vůli bez ustání horečně pracoval. Uvnitř jí probíhal svár. Žaludek se jí chvěl a bolela ji kolena. Bylo to, jako by uzavřela smlouvu s ďáblem, satanem, který si z lidí tropí žerty, který do jejich životů klade překážky a léčky. Anšel usnula až nad ránem. Vstávala vyčerpanější než předtím. Na lavici ve vdovině domě by však nemohla spát déle. S námahou se zvedla, vzala brašnu s fylakterii a vyrazila do studovny. Koho měla cestou potkat než Hadašina otce. Anšel mu uctivě popřála dobrý den a oplátkou se jí dostalo přátelského pozdravu. Reb Alter si pohladil vousy a zavedl s ní hovor:

„Moje dcera Hadaš vás musí zanedbávat. Vypadáte hladově.“

„Vaše dcera je ušlechtilá a velice štedrá dívka.“

„Tak proč jste tak bledý?“

Anšel se na chvíli odmlčela. „Rebe Altere, je tu něco, co vám musím říci.“

„Dobrá, jen do toho, mluvte.“

„Rebe Altere, vaše dcera se mi líbí.“

Reb Alter se zastavil. „No, opravdu? Myslel jsem, že studenti ješivy o takových věcech nemluví.“

Oči se mu smály.

„Ale je to tak.“

„Tyhle záležitosti se neprojednávají se samotným mládencem.“

„Ale já jsem sirotek.“

„Dobrá... v tom případě je zvykem poslat dohazovače.“

„Ano...“

„Co na ní vidíte?“

„Je krásná... ulechtilá... vzdělaná...“

„Ano, ano, ano... pojd'te se mnou, povíte mi něco o své rodině.“

Alter Viškover se zavěsil so Anšela a takto ti dva kráčeli, dokud nedorazili na dvůr synagógy.

IV

Jakmile řeknete „A“, musíte říci i „B“. Myšlenky vedou ke slovům, slova vedou k činům. Reb Alter Viškovver dal souhlas k sňatku. Hadašina matka Frýda Lea se nějaký čas držela stranou. Prohlásila, že pro svoji dceru už nechce studenty z beševské ješivy a že by raději někoho z Lublinu nebo Zamošči. Ale Hadaš ji varovala, že kdyby došlo znovu k veřejné ostudě (jako tomu bylo s Avigdorem), vrhne se do studny. A jak už to u takových neuvážených sňatků bývá, všichni byli nápadně pro – rabín, příbuzní, Hadašiny přítelkyně. Tentokrát beševská děvčata toužebně hltala Anšela, když sledovala z okna, jak prochází ulici. Anšel měla nablýskané střevíce a v přítomnosti žen neklopila oči. Když se zastavila v Bejlině pekařství, aby si koupila *plecl*, vtípkovala s nimi tak světácky, až žasly. Ženy si uvědomovaly, že na Anšelovi je něco zvláštního: pejzy se mu kadeřily jako nikomu druhému a kravatu si vázal jinak; zdálo se, že jeho oči, usměvavé a přesto zdrženlivé, jsou neustále upřeny na nějaký vzdálený bod. A to, že se Avigdor zasnoužil s Fejtlovou dcerou Pešou a zradil Anšela, mu získalo přízeň všech, natož lidí z města. Alter Viškovver pořídil prozatímní zasnubní smlouvu, v níž Anšelovi přislíbil poměrně vysoké věno, množství darů a dokonce že je bude vydržovat delší dobu, než to slíbil Avigdorovi. Děvčata z Beševa objímala Hadaš a blahopřála jí. Hadaš ihned začala háčkovat pytel na Anšela fylakteria, šábesový ubrus, kabelu na macesy. Když Avigdor uslyšel novinku o Anšelově zasnoubení, přišel do studovny s blahopřáním. Za posledních pár týdnů zestárl. Vousy měl pocuchané, oči zarudlé.

Řekl Anšelovi: „Věděl jsem, že to tak dopadne. Už od začátku. Počkej, až tě potkám v hospodě.“

„Ale byl's to ty, kdo to navrhl.“

„To vím.“

„Proč jsi mě opustil? Odešel jsi a ani jsi se nerozloučil.“

„Chtěl jsem za sebou spálit mosty.“

Avigdor Anšelovi navrhl, aby si vyšli na procházku. Ačkoli už bylo v půli sukotu, den byl jasný a svítilo slunce. Avigdor, družnější než kdy jindy, otevřel Anšelovi své srdce. Ano, je to pravda, jeho bratr podlehl melancholii a oběsil se. Teď cítí, že se i on sám octl na kraji propasti. Peša má peníze, i její otec je bohatý muž, přesto v noci nespí. Nechce být obchodníkem. Nemůže zapomenout na Hadaš. Zjevuje se mu ve snech. Za šábesových večerů, kdy mu její jméno přichází na mysl při modlitbě havdala, dostává závrať. Přesto je dobré, že si ji vezme právě Anšel... Aspoň by se dostala do slušných rukou. Avignor se zastavil a bezcílne se natáhl na seschlou travu. Mluvil nesouvisle, jako by byl posedlý.

Náhle řekl: „Myslel jsem na to, co udělal můj bratr.“

„To ji *tolik* miluješ?“

„Vryla se mi hluboko do srdce.“

Zaručili si přátelství a slíbili si, že se už nikdy nerozdělí. Anšel navrhl, že by měli, poté, co se oba ožení, bydlet vedle sebe a dokonce sdílet jeden dům. Každý den by spolu studovali, možná by se stali i obchodními společníky.

„Chceš znát pravdu?“ zeptal se Avigdor. „Podobá se to příběhu Jáкова a Benjamína: můj život je svázán s tvým.“

„Tak proč jsi mě opustil?“

„Možná právě proto.“

Ačkoli se ochladilo a začal foukat vítr, procházeli se až k borovému lesu a neobrátili se do soumraku, kdy je čas na večerní modlitbu. Děvčata z Beševa je ze svých míst u oken pozorovala, jak jdou zavěšeni do sebe a tak strženi rozhovorem, že brouzdali loužemi a naráželi do hromad veteše, aniž by si toho byli všimli. Avigdor byl bledý, rozčuchaný, vítr bičoval jeho pejzy. Anšel si okusoval nehty. Také Hadaš stála u okna a stačil jí jediný pohled, aby se rozplakala.

Události šly rychle. Avigdor se oženil první. Protože byla jeho nevěsta vdova, měli skrovnou svatbu, bez hudby, svatebního šprýmaře, bez obřadného závoje nevěsty. Jednoho

dne stanula Peša pod svatebním baldachýnem, druhý den byla zpátky v obchodě a mastnými rukama dávkovala kolomaz. Avignor se v novém modlitebním šálu modlil v chasidské modlitebně. Odpoledne ho Anšel chodívala navštěvovat a spolu pak šeptali a hovořili až do večera. Čas Anšelovy svatby s Hadaš byl stanoven na šábés v chanukovém týdnu, i když to budoucí tchán chtěl dříve. Hadaš už byla jednou zasnoubena. Kromě toho je ženich sirotek. Proč se má povalovat v náhražkové posteli u vdovy, když může mít manželku a vlastní domov?

Každý den si Anšel mnohokrát připomínala, že to, co dělá, je hříšné, šílené, že je to zvrhlost. Byla zapletena jak s Hadaš, tak sama se sebou do řetězu podvodů a dopustila se tolika přestupků proti zákonu, že by nikdy nebyla schopna činit pokání. Jedna lež následovala druhou. Znovu a znovu Anšel vymýšlela, jak včas utéct z Beševa a skončit tu příšernou komedii, která byla dílem dybuka, nikoli lidské bytosti. Ovládala ji však síla, jíž nedokázala vzdorovat. Čím dál víc byla oddána Avigdorovi a nemohla se přimět, aby zničila Hadašino klamně štěstí. Poté, co se oženil, byla Avigdorova touha po studiu větší než kdy předtím. S přáteli se viděl dvakrát denně: ráno studovali Gemaru a komentáře, odpoledne zákony s poznámkami. Alter Viškover a obchodník s kožešinami Fejtl měli radost a Avigdora s Anšelem přirovnávali k Davidovi a Jonášovi. Ze všech těch spletitostí chodila Anšel jako opilá. Krejčí jí brali míry na nové šaty, což ji vehnalo do nových vytáček, aby neobjevili, že není muž. I když ten podvod trval už několik týdnů, Anšel tomu stále nemohla uvěřit: Jak je to možné? Bláznivé společenství s ní rozehrálo hru, ale jak dlouho ji chce hrát? A jak vyjde pravda na povrch? Uvnitř se Anšel smála i plakala. Stal se z ní skřítek, stvořený, aby se vysmíval lidem a podváděl je. Jsem zkažená, hříšná, Jerobam Ben Nabat, říkala si. Její jedinou omluvou bylo, že všechna ta břímě na sebe naložila proto, že její duše žíznila po studiu tóry.

Avigdor si brzy začal stěžovat, že Peša s ním zachází špatně. Nazývala ho lenochem, šlemielem, darmožroutem. Pokusila se uvázat ho v obchodě, určovala mu úkoly, pro které neměl žádné vlohy, nerada mu dávala kapesné. Místo aby Avigdora utěšila, Anšel jej proti Peše pobízela. Nazývala jeho ženu trnem v oku, dračicí, skrblicí a řekla, že Peša bezpochyby dohnala svého prvního manžela k smrti a Avigdor že dopadne stejně. Zároveň Anšel vypočítala Avigdorovy přednosti: jeho výšku a mužnost, jeho důvtip, jeho učenost.

„Kdybych byla ženou a vzala si tě,“ řekla Anšel, „věděla bych, jak tě ocenit.“

„Dobře, ale ty nejsi...“

Avigdor si povzdechl.

Mezitím se přiblížilo datum Anšelovy svatby.

O šábésu před svátkem chanuka byla Anšel povolána k pulpitu, aby četla z tóry. Ženy ji posypaly rozinkami a mandlemi. V den svatby pořádal Alter Viškover pro mladíky oslavu. Avigdor se usadil po Anšelově pravici. Ženich se disputací o talmudu stranil, i když zbytek společnosti tom diskutoval, kouřil cigarety a pil víno, likéry, čaj s citrónem nebo malinovou marmeládou. Následoval obřad zahalení nevěsty, po němž ženicha dovedli pod svatební baldachýn, vztyčený u zdi synagógy. Noc byla mrazivá a jasná, nebe bylo plné hvězd. Muzikanti začali ladit. Dvě řady děvčat drželo zapálené svíčky a svíce, opletené stuhami. Po obřadu ženich a nevěsta posnídali zlatavý kuřecí vývar. Pak se oznámily dary a začalo se tančit. Dary byly četné a nákladné. Svatební šprýmař líčil radosti a smutky, které nevěstu čekají. Jedním z hostů byla Peša, Avigdorova žena, ale i když byla ověšena šperky, byla ošklivá v nízko posazené paruce, měla obrovitou kožešinovou pelerínu a na ruce stopy po kolomazi, které nešlo nijak odstranit. Po tanci cudnosti byli ženich a nevěsta jeden po druhém přivedeni do svatební ložnice. Průvodci pár poučili o řádném postupu a uložili jim, aby „plodili a množili se“.

Za svítání Anšelova tchýně s doprovodem vstoupila do svatební ložnice a vytrhla Hadašino prostěradlo, aby se ujistila, že sňatek byl završen. Když objevila krvavé skvrny, lidé z

doprovodu zajásali a začali nevěstu líbat a blahopřát jí. Pak se shromáždili venku, mávali prostěradlem a tančili na čerstvě napadeném sněhu tanec košeráka. Anšel nalezla způsob, jak nevěstu zbavit panenství. Hadaš ve své nevinnosti netušila, že věci neproběhly tak, jak měly. Už Anšela hluboce milovala. Je přikázáno, aby nevěsta a ženich byli po prvním styku po sedm dní odloučení. Následující den se Anšel a Avigdor zabrali do studia Traktátu o menstrujících ženách. Když všichni odešli a ti dva zůstali v synagóze sami, Avignor se Anšela ostýchavě zeptal na její noc s Hadaš. Anšel uspokojila jeho zvědavost a pak si až do soumraku šeptali.

V

Anšel se dostala do dobrých rukou. Hadaš byla oddaná manželka a její rodiče vyhověli každému přání svého zetě a vychloukali se jeho vzděláním. Ovšem uplynulo několik měsíců a Hadaš stále nebyla těhotná, nikdo si to ale nebral k srdci. Na druhé straně se Avigdorovi vedlo hůř a hůř. Peša ho trýznila a mu nedávala dost jídla, dokonce mu odmítla vyprat košili. Vzhledem k tomu, že byl pořád bez groše, nosila mu Anšel zase každý den pohankový koláč. Protože byla Peša příliš zaměstnaná, aby vařila a současně byla příliš lakomá, aby si najala služku, poprosila Anšel Avigdora, aby chodil obědovat do jejího domu. Reb Alter Viškovar a jeho žena byli proti s tím, že se nehodí, aby odmítnutý ctitel navštěvoval dům bývalé snoubenky. Ve městě by se to propralo ažaž. Ale Anšel uvedla precedenty a ukázala, že se to nepříčí Zákonu. Většina lidí z města stranila Avigdorovi a ze všeho vinila Pešu. Brzy se Avigdor usiloval s Pešou rozvést a, protože nechtěl mít s takovou furií dítě, jednal jako Onan neboli, jak to vysvětluje Gemara, tloukl na dveře zevnitř a odléval své semeno venku. Anšelovi důvěřoval a řekl jí, jak Peša chodí spát nemytá že chrápe jako cirkulárka, že je tak zabraná do počítání peněz v obchodě, že o tom blábolí i ze spaní.

„Jej, Anšeli, jak ti závidím,“ řekl.

„Nemáš proč mi závidět.“

„Ty máš všechno. Chtěl bych, aby tvoje štěstí bylo mým – pravdaže, aniž bys co ztratil.“

„Každý má svá trápení.“

„Jaká trápení máš *ty*? Nepokoušej Prozřetelnost.“

Jak mohl Avigdor tušit, že Anšel nemůže v noci spát a že neustále myslí na útěk? Obcovat s Hadaš a klamat ji bylo čím dál úmornější. Hadašina láska a něha ji zahanbovala. Starostlivost její tchýně a tchána jejich naděje na vnouče byly těžkým břemenem. Za pátečních odpolední chodilo celé městečko do lázně a každý týden musela Anšel hledat novou výmluvu. Začínalo to vzbuzovat podezření. Říkalo se, že Anšel musí mít ošklivé mateřské znaménko nebo kýlu, nebo že není náležitě obřezán. Podle jeho věku by mu měly začít rašit vousy, přesto měl tvář hladkou. Byl už purim a blížil se pesach. Brzy bude léto. Nedaleko od Beševa byla řeka, kam chodili, jakmile bylo dost teplo, plavat všichni studenti a mladíci z ješivy. Lež se nadýmala jako hlíza a jednoho dne musí jistě prasknout. Anšel věděla, že musí nalézt způsob, jak se osvobodit.

Bylo zvykem, že mladíci, kteří se stravovali u rodin, do nichž se přiženili, cestovali vpůli týdne pesachu o pololetních prázdninách do sousedních měst. Těšili se na oživující změnu, poohlédli se po příležitostech k obchodu, nakoupili knihy a jiné věci, které mladý muž potřebuje. Bešev je nedaleko Lublinu a Anšel přemluvila Avigdora, aby tu cestu podnikl s ní a na její náklady. Vyhlídkou, že se na pár dní vzdálí od dračice, kterou má doma, byl Avigdor potěšen. Výlet kočárem je radost. Pole se zelenaly. Čápi, kteří se vraceli z teplých krajů, mocnými oblouky křížovali oblohu. Potoky se hnaly údolími. Ptáci švitořili. Mlýny se otáčely. Na polích začínaly kvést jarní květiny. Tu a tam se už pásala kráva. Souputníci při

hovorů jedli ovoce a koláčky, které zabalila Hadaš, žertovali spolu a vyměňovali si důvěrnosti, a tak dorazili do Lublinu. Tam zašli do hostince a najali si pokoj pro dva. Po cestě slíbila Anšel, že v Lublinu Avigdorovi prozradí úžasné tajemství. Avigdor vtipkoval: co by to tak mohlo být? Našel Anšel zakopaný poklad? Napsal slohový úkol? Stvořil podle kabaly holuba?

Vstoupili do pokoje a zatímco Anšel pečlivě zamykal dveře, řekl Avigdor škádlivě: „Nuže, slyšme tvé velké tajemství.“

„Připrav se na nejneuvěřitelnější věc, jakou s kdy slyšel.“

„Jsem připraven na cokoli.“

„Nejsem muž, ale žena,“ řekla Anšel. „Nejmenuji se Anšel, ale Jentl.“

Avigdor se dal do smíchu. „Věděl jsem, že to bude vtip.“

„Ale je to pravda.“

„I když jsem blázen, tohle ti nespoknu.“

„Chceš, abych to dokázal?“

„Ano.“

„Takže se svléknu.“

Avigdor vypouklil oči. Napadlo ho, že Anšel hodlá provádět pederastii. Anšel si svlékla kaftan, roucho s třásněmi a odložila spodní prádlo. Avigdor se jedenkrát podíval. Obličej mu zbělal a pak ohnivě zčervenal. Anšel se narychlo zahalila.

„Udělal jsem to jen proto, abys svědčil u soudu. Jinak zůstane Hadaš slaměnou vdovou.“

Avigdor ztratil řeč. Zachvátil ho třas. Chtěl mluvit, jeho rty se však nepohnuly a nevyšlo z nich nic. Kvapně se posadil, nohy ho neposlouchaly.

Konečně zamumlal: „Jak je to možné? Nevěřím tomu!“

„Mám se znova svléknout?“

„Ne!“

Jentl mu vyprávěla celý příběh: jak s ní její otec, upoutaný na lůžko, studoval tóru; jak nebývala shovívavá k ženám a jejich pošetilému štěbetání; jak prodala dům s veškerým vybavením, odešla do města, cestovala do Lublinu jako muž a po cestě se setkala s Avigdorem. Avigdor mlčky seděl a upřeně sledoval vypravěče. Jentl se teď znovu oblékla do mužských šatů.

Avigdor řekl: „To musí být sen.“

Štípl se do tváře.

„Není to sen.“

„Taková věc se přihodí zrovna mně!“

„Celé je to pravda.“

„Proč jsi to udělala? Dobrá, udělám lépe, když budu mlčet.“

„Nechtěla jsem promarnit svůj život u pekařské lopaty a díže na těsto.“

„A co Hadaš? Proč jsi provedla to?“

„Kvůli tobě. Věděla jsem, že tě Peša bude trýznit a že v našem domě najdeš klid.“

Avigdor dlouho mlčel. Sklonil hlavu, ruce si přitiskl ke spánkům a lomcoval hlavou. „Co uděláš teď?“

„Odejdu do jiné ješivy.“

„Co? Kdybys mi to jen řekla dřív, mohli jsme...“

Avigdor se odmlčel v půli.

„Ne, to by nebylo dobré.“

„Proč ne?“

„Nejsem ani jeden, ani druhý.“

„Jaké dilema pro mě!“

„Rozved' se s tou hrůzou. Ožeň se s Hadaš.“

„Nikdy se nerozvede a Hadaš si mě nevezme.“

„Hadaš tě miluje. Svého otce už neuposlechne.“
Avigdor náhle vstal, ale pak se posadil. „Nezapomenu na tebe. Nikdy...“

VI

Podle Zákona měl teď Avigdor zakázáno sám strávit trávit čas s Jentl. Jenomže když oblékla kaftan a kalhoty, zase byla starý známý Anšel.

Dále mluvili o jejich starém vztahu: „Jak můžeš každý den porušovat přikázání: ‘Žena nebude nosit to, co náleží muži’?“

„Nejsem stvořená pro šhubání peří a pro klábosení s ženskými.“

„Raději oželiš svůj podíl na onom světě?“

„Možná...“

Avigdor se na ni zadíval. Uvědomil si, že Anšelovy tváře jsou proti mužským příliš hladké, vlasy příliš bohaté, ruce příliš malé. I tak nemohl uvěřit, že se taková věc mohla stát. Čekal, že se každým okamžikem probudí. Kousal se do rtů, štípal se do stehů. Zmocnila se ho ostýchavost a začal koktat. Jeho přátelství s Anšelem, jejich niterné rozhovory, jejich důvěrná sdělení, vše bylo klam a faleš. Napadlo ho, že Anšel musí být démon. Otřásl se, jako by chtěl zahnat noční můru. Ale ta moc, která zná rozdíl mezi snem a realitou, mu řekla, že je to pravda. Sebral odvalu. On a Anšel si nikdy nebudou cizí, třebaže je Anšel ve skutečnosti Jentl...

Osmělil se k poznámce: „Mně se zdá, že svědek, který svědčí ve prospěch opuštěné ženy, se s ní nesmí oženit, protože pro Zákon je ‘součástí skutku’.“

„Cože? To mě nenapadlo!“

„Musíme to vyhledat u Ebena Ezera.“

„Ani si nejsem jistá, zda předpisy, které se týkají opuštěných žen, platí pro tento případ,“ řekla Anšel po způsobu učenců.

„Jestli nechceš, aby Hadaš byla slaměnou vdovou, musíš jí své tajemství co nejdříve prozradit.“

„To nemohu.“

„V každém případě si musíš sehnat jiného svědka.“

Postupně se vraceli k rozhovoru o talmudu. Avigdorovi zpočátku připadalo podivné, že by měl rozmlouvat o písmu se ženou, ale zanedlouho je tóra opět spojila. I když se jejich těla lišila, jejich duše byly podobné. Anšel mluvila zpěvavě, šermovala palcem, chytala si pejzy, cukala holou bradou, dělala všechna gesta, běžná u studentů ješiv. V zápalu debaty dokonce chytla Avigdora za klopku a nazvala ho hlupákem. Avigdora se zmocnila silná láska k Anšelovi, smíšená se studem, výčitkami, úzkostí. Kdybych to jen věděl předtím, řekl si. V myšlenkách přirovnával Anšela (či Jentl) k Brurii, manželce Reba Mejra, a Jaltě, manželce Reba Nachmana. Poprvé viděl jasně, že tohle vždycky chtěl: ženu, jejíž mysl se nezabývá materiálními věcmi... Jeho touha po Hadaš byla tatam, věděl, že touží po Jentl, ale netroufal si to říci. Bylo mu horko, uvědomil si, že tváře má v jednom ohni. Nemohl se Anšelovi podívat do očí. Začal vypočítávat Anšelovy hříchy a uvědomil si, že se také zaplétá, protože během jejích nečistých dní seděl blízko Jentl a dotýkal se jí. A co říci na její svatbu s Hadaš? Kolik přestupků! Vědomý podvod, falešné sliby, klamání! —Nebesa vědí co ještě.

Náhle se zeptal: „Pověz pravdu, jsi odpadlík?“

„Bože ochraňuj!“

„Jak jsi potom mohla udělat takovou věc?“

Čím déle Anšel mluvila, tím méně Avigdor rozuměl. Zdálo se, že Anšelova vysvětlení ukazují na jediné: že má duši muže a tělo ženy. Anšel řekla, že se si vzala Hadaš jen proto, aby byla nablízku Avigdorovi.

„Mohla sis vzít mě,“ řekl Avigdor.

„Chtěla jsem s tebou studovat Gemaru a komentáře, ne látat tvoje ponožky!“

Dlouho nepromluvili. Pak prolomil ticho Avigdor: „Bojím se, že Hadaš z toho všeho onemocní, Bože ochraňuj!“

„Toho se bojím také.“

„Co se stane teď?“

Padl soumrak a oni začali odříkávat večerní modlitbu. Avigdor si zmateně pletl požehnání, některá vynechal a jiná opakoval. Kradmo sledoval Anšela, jak se kýve sem a tam, bije se do prsou, jak sklání hlavu. Sledoval ji, jak se zavřenýma očima zvedá tvář k nebesům, jako by naléhavě prosila: Ty, Otče na Nebesích, znáš pravdu... Když skončili modlitby, posadili se naproti sobě na židle tak, aby mezi nimi byla velká vzdálenost. Místnost zaplnily stíny. Na zdi proti oknu se třepotaly odlesky zapadajícího slunce jako karmínová výšivka. Avigdor chtěl znova promluvit, ale slova, která se mu chvěla na špičce jazyka, najednou ne a ne přijít.

Náhle vyrazila: „Možná, že ještě není tak pozdě? Nemohu jít a bydlet s tou zlořečenou ženou... Ty...“

„Ne, Avigdore, to je nemožné.“

„Proč?“

„Svůj život prožiju jako...“

„Budeš mi chybět. Moc.“

„A ty budeš chybět mně.“

„Jaký to všechno má smysl?“

Anšel neodpověděla. Padla noc a světlo se vytratilo. Ve tmě se jim zdálo, že naslouchají myšlenkám toho druhého. Zákon Avigdorovi zakazoval samotný zůstat s Anšel, nemohl však na ni myslet jako na ženu. Jaká podivná moc je v šatech, pomyslel si.

Ale řekl něco jiného: „Radím ti, aby ses dal s Hadaš rozvést.“

„Copak to mohu udělat?“

„O co jde, když svatební svátosti nebyly platné?“

„Myslím, že máš pravdu.“

„Později bude mít dost času, aby vypátrala pravdu.“

Vstoupila služebná s lampou, ale jakmile zas odešla, Avigdor lampu zhasil. Jejich nesnáz a slova, která mají jeden pro druhého, nesnesou světlo. V temnotě Anšel líčila všechny podrobnosti. Zodpověděla všechny Avigdorovy otázky. Hodiny odbily dvě a oni stále hovořili. Anšel pověděla Avigdorovi, že Hadaš na něho nikdy nezapomněla. Často o něm mluvila, strachovala se o jeho zdraví, litovala – i když ne bez jistého uspokojení – toho, kam to až zašlo s Pešou.

„Bude to dobrá manželka,“ řekla Anšel. „Já ani nevím, jak se peče nákyt.“

„Přesto, jestli chceš...“

„Ne, Avigdore. Nebylo to předurčeno...“

VII

Pro město to byla jedna velká hádanka: dorazil posel, který Hadaš přivezl rozvodová lejstra. Avigdor zůstal v Lublinu až do konce prázdnin. Do Beševa se vrátil se svěšenými rameny a očima bez života, jako kdyby byl nemocný. Hadaš ulehla a třikrát denně k ní chodil doktor. Avigdor se uchýlil do ústraní. Kdyby na něj někdo náhodou narazil a oslovil ho,

neodpověděl by. Peša si stěžovala svým rodičům, že Avigdor chodí od ničeho k ničemu a celé noci prokouří. Když se nakonec z únavy zhroutil, ze spaní křičel jméno neznámé ženy – Jentl. Peša začala mluvit o rozvodu. Ve městě měli za to, že Avigdor nebude souhlasit nebo že bude žádat peníze, ten ale souhlasil se vším.

Lidé v Beševu nebyli zvyklí, že svátost už není svátostí. Jak udržet tajemství v městečku, kde vám každý vidí do talíře? Ačkoli tam bylo plno lidí, kteří sledují klíčovou dírkou a natahují uši u okenic, ta událost byla stále záhadou. Hadaš plakala na lůžku. Bylinkář Chanima oznámil, že soustavně chřadne. Anšel zmizel beze stopy. Reb Alter Viškovver poslal pro Avigdora, ten dorazil, ale ti, kteří napínali uši pod okny, nerozuměli ani slovu z toho, o čem ti dva mluvili. Jedinci, kteří měl ve zvyku strkat nos do cizích věcí, přicházeli s všelijakými teoriemi, ale žádná nebyla správná.

Jeden spolek došel k závěru, že Anšel padl do rukou katolickým duchovním a konvertoval. To dávalo smysl. Ale jak by Anšel k takovým duchovním přišel, když pořád studoval v ješivě? A nehledě na to, odkdy se odpadlík dává se svojí ženou rozvést?

Jiná skupina spustila šeptandu, že se Anšel zahleděl do jiné ženy. Kdo by to však mohl být? Beševo nezažilo žádnou milostnou aféru. A žádná z mladých dívek nedávno neopustila město – stejně tak ani židovská, ani křesťanská žena.

Kdosi jiný naznačoval, že Anšela unesli zlí duchové nebo že dokonce on sám je jedním z nich. Jako důkaz uváděl, že se Anšel nikdy neobjevil ani v lázni, ani u řeky. Každý ví, že démoni zanechávají husí stopy. Nuže, viděla ho Hadaš někdy bosého? A kdo kdy slyšel o démonu, který posílá ženu k rozvodu? Když se démon ožení s dcerou smrtelníka, obvykle ji zanechá jako slaměnou vdovu.

Komusi jinému napadlo, že Anšel spáchal těžký hřích a odešel do vyhnanství, aby činil pokání. Ale jaký hřích? A proč se nesvěřil rabínovi? A proč se Avigdor potlouká kolem jako duch?

Dohad muzikanta Tevela byl pravdě nejbližší. Tevel tvrdil, že Avigdor nemohl zapomenout na Hadaš a že Anšel se s ní rozvedl, takže si ji jeho přítel může vzít. Je však na tomto světě takové přátelství možné? A je-li tomu tak, proč se Anšel rozvedl s Hadaš dříve, než se Avigdor rozvedl s Pešou? Navíc, takovou věc lze provést jen tehdy, když manželka o všem ví a je s tím svolná, ale vše ukazovalo na Hadašinu hlubokou lásku k Anšelovi a ve skutečnosti byla nemocná ze smutku.

Jedno bylo jasné všem: Avigdor zná pravdu. Ale bylo nemožné něco z něho dostat. V ústraní se držel mlčenlivosti s tvrdošíjností, kterou mu vytýkalo celé město.

Blízcí přátelé naléhali na Pešu, aby se s Avigdorem nerozváděla, i když všechny vztahy přerušili a nežili už jako muž a žena. O pátečních večerech už se za ni ani nemodlil kiduš. Večery trávil buď ve studovně nebo vdovy, kde měla Anšel podnájem. Když na něj Peša promluvila, neodpovídal, jen stál se skloněnou hlavou. Obchodnice Peša takové chování nesnášela. Potřebovala mladíka, který jí pomůže v obchodě, ne melancholického studenta ješivy. Takový by si mohl vzít do hlavy, že odejde a nechá ji opuštěnou. Peša souhlasila s rozvodem.

Mezitím se Hadaš zotavila a reb Alter Viškovver dal ve známost, že se připravuje svatební smlouva. Hadaš si má brát Avigdora. Město bylo plné očekávání. Sňatek mezi mužem a ženou, kteří už jednou byli zasnoubeni a jejichž zasnuby byly zrušeny, bylo něco dosud neznámého. Svatba se konala o prvním šábesu po Tiša b'Av a na pořadu bylo vše, co je obvyklé na svatbě panny: hostina pro chudé, baldachýn před synagógou, muzikanti, svatební šprýmař, tanec ctnosti. Jen jedna věc chyběla: radost. Ženich stál pod svatebním baldachýnem, bezútěšná postava. Nevěsta se ze své nemoci uzdravila, zůstávala však bledá a slabá. Do zlatého kuřecího vývaru jí kanuly slzy. Všechny oči kladly tutéž otázku: proč to Anšel udělal?

Po Avigdorově svatbě s Hadaš rozšířila Peša zvěst, že Anšel svou ženu Avigdorovi prodal a že peníze na to opatřil Alter Viškover. Jeden mladík nad tím hloubal velmi dlouho, až nakonec dospěl k závěru, že Anšel svoji milovanou ženu prohrál v kartách nebo snad ve víru chanukového drejdlu. Je obecným pravidlem, že když nelze nalézt zrnko pravdy, spolknou lidé velkou porci klamu. Pravda samotná se často skrývá tak, že čím obtížněji ji člověk hledá, tím obtížněji ji nalézá.

Nedlouho po svatbě Hadaš otěhotněla. Narodil se chlapec a ti, kteří se sešli k obřízce, nevěřili svým uším, když otec prohlásil, že syn se bude jmenovat Anšel.

Noc v chudobinci

V devět večer zhasil zřízenec v chudobinci petrolejovou lampu. Nechal hořet jednu lojovou svíčku, která po chvíli začala jiskřit. Venku se třpytil mráz, ale v chudobinci bylo teplo. Těžce nemocní leželi na lůžkách. Ostatní spali na slamnících na podlaze.

Vedle kamen ležel zloděj Zejnl, kterého zmrzačili sedláci, když ho chytili při krádeži koně. Ležel tam také obecní sluha Motke, který po dlouhý čas sloužil falešnému rabínovi jménem Jonče, ševci v rouchu rabína cestoval polskými městy a údajně konal zázraky. Spolu se dostali až do Litvy. Jonče byl potom přistižen vleže se služkou a uprchl do Ameriky. Motke se o útěk do Ameriky pokusil také, byl však zadržen na Ellis Island a kvůli trachomu vykázán. Později napůl oslepl. Jak sluha Motke, tak zloděj Zejnl už žili v chudobinci celá léta, i když většinu času v oddělených místnostech.

Zejnl byl vysoký, černý jako cikán, se šikmýma očima, černými vlasy a ústy plnými bělostných zubů. Krom toho, že byl chromý, strádal na souchotiny. Jako mladík měl pověst dandyho. I v chudobinci pečoval o svůj vous. Motke byl malý, kulatý jako soudek, s chomáči špinavě žlutých vlasů na strupovité lebce a žlutým vousem, který mu rostl jen na jedné tváři. Oči měl odjakživa napuchlé a napůl přivřené. Kdysi býval učencem a říkalo se, že si s Jončem vyměňovali role. Jeden měsíc byl rabínem Jonče a Motke byl sluhou. Další měsíc to bylo naopak.

Zanedlouho lojová svíčka dohořela. Měsíc byl v úplňku a jeho světlo se od sněhu odráželo na stěny chudobince. Zejnl a Motke nechodili spát před půlnocí. Klábosili a vyprávěli.

Motke řekl, „Zima, že? A bude ještě větší. Tady v Polsku je zima ještě snesitelná, to v když udeří mráz v Litvě, v lesích praskají duby. Jedna věc je tady dobrá – je tady laciné dřevo. Městečka jsou drobná, ale skoro všichni muži se vzdělávají. Potkáš tesaře nebo kováře – ve dne hobluje prkno nebo buší kladivem do kovadliny, ale po večerních bohoslužbách ve studovně veřejně předčítá kapitolu z Mišny. O chasidských rabínech nemají valné mínění. Neprojedeš půlku Litvy, aniž bys viděl chasida. Muži se nám vyhýbali, ale ženy za námi pokradmu chodily a nosily co mohly – kuře, tučet vajec, míru pohanky, dokonce věnec česneku. Nikde není málo nemocí a my jsme jim dávali všelijaké léky – kravské vejce s kachním mlékem tak jako amulety a talismany, které jsme oba vymýšleli. Když jsme byli v Litvě, jedno městečko jsme obrátili vzhůru nohama.“

„Co se stalo?“ zeptal se Zejnl.

„Byl v tom dybuk.“

„Dybuk v Litvě?“

„Ano, v Litvě. Už jsem řekl, že Litevci v dybuky nevěří. Gaon z Vilny v takové věci nevěřil a od Gaona z Vilny je k Bohu jen krůček. Nelze však popřít, co oči vidí. To městečko se jmenovalo Zabrynka. Když jsme tam s Jončem přibyli, košerák nás pozval na šábesovou hostinu. V Litvě šábesový host nespí v chudobinci. Lůžko mu připraví v domě hostitele. Košerák se jmenoval Bunem Lejb a jeho žena Hijne – takové jméno u nás neslyšíme. Měli dceru Frejdke, drobnou pihovatou rusovlásku. Byla už zasnoubena s mládencem, který se učil u jejího otce košerákem. Chlavna se jmenoval. V Litvě mají ta nejpodivnější jména. Byl to hezký mladík – vysoký, dobře oblečený brunet. V Litvě o šábesu nikdo nenosí saténové roucho, ještě tak rabín. Nenosi ani tak dlouhé pejzy jako tady v Polsku. Všechno je u nich jiné. My dáváme do vykostěné ryby cukr, oni pepř.“

„Jonče byl hloun. Ve chvíli, kdy se objevil ve dveřích, už si nárokoval jídlo. Já se rád rozhlížím. Zmínil jsem, že Frejdke byla do Chlavna zamilovaná jako blázen. Nespustila z něj oči. Měla modré oči, ostré, melancholické. Proč? Jsem už takový, že si všímám věci ať už se

mě týkají nebo ne. Zdravý, mladý učedník by měl mít apetýt, ale překvapilo mě, že Chlavna stěží něco polkne. Ať se mu předložilo cokoli, odstrčil to – šábesový bochník, polévku, maso i dušenou mrkev. Když nu Hijne podala sklenici čaje, třásla se mu ruka tak, že jej rozlil po ubruse. Jej, pomyslel jsem si, ruka košeráka by se neměla třást. To by neměla.

„Jonče a já jsme tam sloužili šábes a poté jsme šli svou cestou. Tehdy jsme to nevěděli, ale ta zima byla poslední, kterou jsme strávili společně. V Litvě na nás až tolik štěstí nečekalo a Jonče se činil více jako vozka než rabín. Když jsme opouštěli nějaké město, obvykle jsem na všechny zapomněl, ale jak jsem tak seděl na saních, myslel jsem na Frejdke a Chlavnu a nějak jsem věděl, že se do Zabrynyky vrátím. Ale proč? Co pro mě ti cizinci znamenali?

„Přišli jsme do jiného města a tam jsem se s Jončem doopravdy pohádal a řekl jsem mu, že je vyvrhel a že patří plamenům. Byl jsem tak zkroušený, že jsem šel do krčmy. Posadil jsem se, vypil nálevku vodky. Kdosi ke mně přistoupil – vypadal jako zástupce lodní společnosti – a řekl, ‘Vy mě nepoznáváte, ale setkali jsme se v Zabrynce. Vy jste ten sluha.’

„Co je se Zabrynkou?’ zeptal jsem se a on řekl, ‘Vy jste tu novinu neslyšel? Do dcery košeráka vstoupil dybuk.’

„Dybuk?’ řekl jsem, ‘do Frejdke?’

„A on mně vyprávět tento příběh: v šábesový večer, nedlouho poté, co jsme odjeli z města, přivedli řezníci k Bunemu Lejbovi velkého černého býka se šroubovitými rohy, houževnaté zvíře. Protože se Frejdčin snoubenec Chlavna učil řemeslu včetně všech jeho pravidel a porazil už několik telat, rozhodl Brunem Lejb, že nechá na něm, aby býka porazil. Když se má porazit býk, přiváží ho řezníci provazy, srazí ho na zem a drží ho dokud nevykrvácí. Když ale Chlavna odřikal požehnání a býkovi prořízl hrdlo, zvíře se uvolnilo, vyrazilo proti jeho nohám a začalo pobíhat tak zuřivě, že málem zbouralo košerákův dům. Jako o závod proběhlo tržištěm, praštilo do kandelábru a převrátilo vůz. A neustále z něj tryskala krev jako z kohoutku. Po dlouhém pronásledování jej řezníci chytili a odvěkli zpět ke košerákovi. To už byl býk mrtvý. A právě tehdy zjistili, že se po Chlavnovi slehla zem. Kdosi řekl, že ho viděli, jak se naklání nad studnu. Jiní ho viděli běžet k řece. Hledali ho s bidly, ale nenašli ho. Rabín prozkoumal nůž, který Chlavna používal a shledal jeho ostří zubatým. Bylo vyhlášeno, že býk není košer. Řezníci se tak rozzuřili na Bunema Lejba, že jim zhatil výdělek, že mu rozbili okenní tabulky.

„Noc byla pro Bunema Lejba a jeho domácnost jeden velký zmatek. Za svítání, když on a jeho žena konečně usnuli, vyburcoval je podivný nářek – ne nářek člověka, ale zvířete. Frejdke stála nahá uprostřed místnosti a křičela jako dobytče. Třásla se, škubala sebou a bučela, jako by byla býk, kterého její snoubenec tak zhudlařil. Pak se z jejích úst vydral hrozivý lidský hlas. Příběhla celá Zabrynyka a ukázalo se, že do Frejdke vstoupil dybuk. Dybuk naříkal, že býval mužem, že činil zlo, pil a smilnil. Když zemřel, nebyla jeho duše vpuštěna na Nebesa a byla odsouzena ke vtělení do býka. Anděl smrti jí řekl, že když bude býk poražen podle rituálních předpisů a zbožní židé pojí jeho masa poté, co odřikali správné požehnání, pak bude on, hříšník, vykoupen. Ale když učinil Chlavna to maso nečistým, vstoupila hříšnickova opuštěná duše do Frejdke.

„Byl jsem tím, co mi ten zástupce lodní společnosti řekl tak překvapen, že jsem zapomněl na Jončeho brašnu i zavazadla, chňapnul jsem svůj ranec a namířil jsem si to zpátky do Zabrynyky. Hustě sněžilo a pátil mráz. Nemohl jsem sehnat saně a půl cesty tam jsem šel po svých. Vichr mě skoro odfouknul. Myslel jsem, že nadchází konec a začal jsem odřikávat vyznání.“

„Zamiloval jste se do Frejdke, že?

„Zamiloval? Mluvíte nesmysly.“

„Co bylo dál?“, zeptal se Zejnvil.

Do Zabrynyky jsem přišel uprostřed noci. Všude byly zavřené okenice, jen v domě Bunema Lejba se svítilo a uvnitř byli lidé. Nejspíš místo toho, aby šli spát zůstali a naslouchali

dybukovi. Když jsem vstoupil, nikdo si mě nevšiml. Později jsem se dozvěděl, že Frejdčina matka žalem onemocněla a uchýlila se k příbuzným. Bunema Lejbe jsem poznával jen stěží. Za těch pár dní, co jsem byl pryč byl zmožený, zažloutlý, seschlý. Frejdke tam stála bosá, zpola nahá, s ryšavými vlasy rozpuštěnými na ramena, měla mrtvolně bledou tvář a vypoulené oči. Skučela hlasem, o kterém bych nikdy nevěřil, že může vyjít z jemného dívčího hrdla. To nebyl hlas člověka, to byl hlas dobytčete. Slyšel jsem ji křičet 'zab mě, Buneme Lejbe, zab mě! Jsem býk, který je kvůli tobě *tref* a proto odsouzený k věčným mukám. Ty je nevidíš, ale hordy démonů, skřítků a zlých duchů právě zde číhají a připravují se, že mě roztrhají na kusy a odnesou do pustých krajů za Temnými horami. Ani tvé svaté svitky, ani talismany a amulety pověšené po všech koutech v domě mně nepomohou. Pohled', nejsi-li úplně slepý: zrůdy s čenichy na pupcích, místo vlasů hadi, s kančimi rypáky černými jako dehet, rudými jako oheň, zelenými jako žluč! Tančí a skučí jako šílení. Je moje chyba, Buneme Lejbe, že sis vybral za zetě šlemiela, slabocha, který nevládne nožem? Ten je košerákem asi tak jako jsi ty kojná. Ruce se mu třásly jako by mu táhlo na devadesát. Je to takový padavka, že když uvidí kapku krve ve vaječném bílku, jsou na něj mrákoty. Košerák se nemůže bát krve. Pravý muž neutíká od své nastávající, když něco nevyjde. Pro dceru jsi vybral maminčina mazánka, zhýčkaného fracka, eunucha, Víc se bál on mě, býka, než já jeho nože! Zab mě, Buneme Lejbe, a zachraň mě před zlými duchy. Když to neuděláš, potrkám tě a naberu tě na rohy a odnesu tě do močálů, odkud není návratu.'

„Má dcero, o čem to mluvíš? Jsi moje dítě,“ řekl k ní Bunem Lejb. 'Ať tě zlý démon nechá na pokoji a jestli není Chlavna tvůj vyvolený, najdu ti jiného manžela, dá-li Bůh, a doprovodíme tě pod svatební baldachýn. Milosrdný Bože, pomoz mi! Takové trápení už nemohu unést.'

„Bunem Lejb plakal. Ale Frejdke odpověděla, 'Nejsem tvoje dcera, jsem býk, kterého jsi svěřil břidilovi. Vezmi nůž a zab mě! Prolej mou krev! Ty, Bunem Lejb, jsi muž, ne kastrát. Žádné dobytče, žádná kráva, žádná ovce či kohout ještě neutekl zpod tvého nože. Usmrt' mě, Buneme Lejbe, usmrt' mě!'"

„To všechno jste slyšel?“ zeptal se Zejnvl.

„Stejně jasně jako můžu slyšet Mesiášův beraní roh.“

„Pokračujte.“

„Není možné to vypovědět celé. K ránu byl Bunem Lejb tak unavený a přepadlý, že musel jít spát, ale hulváti z města z toho měli představení. Pro ně to byla švanda. Představte si, jediná dcera, mírná holubička, stojí uprostřed noci, odhalené prsy, rusé vlasy rozčuchané jako čarodějnice, a vyznává se z hříchů, ze kterých dostáváte závrať. Slyšel jsem, jak říká, 'Když jsem byl naživu, všechno jsem dělal Bohu natruc. Holil jsem se, na jom kipur jsem jedl vepřové, smilnil jsem s křesťanskými holkami a židovskými kurvami. Popíral jsem Boha a myslel jsem, že budu žít do sta a že se budu oddávat všem svým ohavnostem. Náhle jsem však onemocněl přijící a došlo mi, že je konec. I tak jsem se do posledního dechu rouhal Bohu a sloužil modlám. Když jsem vydechl naposled, pohřební spolek odmítl omýt mé tělo a pohřbili mě bez rubáše, o půlnoci, aniž by někdo odříkal kadiš. Dokonce předtím, než na mě hrobníci hodili poslední rýč hlíny, otevřel můj hrob anděl Dumah, plivl na mě, probodl mě ohnivým prutem a zavlekl mě k branám Gehenny. Chtěl mě mrštit dovnitř, ale Satan přibouchl bránu a zakřičel, 'Gehennu by znectilo, kdyby se mělo dovolit takové špíně, aby do ní vstoupila.'

„Můžete být největší odpadlík na světě, Zejnvle, ale když vidíte a slyšíte takové věci, musíte připustit, že Bůh existuje.“

„Ne, nemusíte.“

„Co to tedy u všech všudy bylo?“

„Nervy.“

„Jak mohou nervy vědět, co se děje v podsvětí?“ otázal se Motke.

„Nervy vědí všechno.“

„Co jsou zač, propoci?“

„Jsou dokonce lepší,“ řekl Zejnl. „Dobrou noc.“

„Nu, mluvíte nesmysly.“

Zejnl usnul a chrápal, ale Motke ležel a nespál. Mluvil k sobě: „Jakže, usnul? Tupec, blb... Myslí si, že všechno ví, pro mě je ale pořád hlupák.“

„Mlčte, Motke.“

„Vy nespíte?“

„Spím, ale i tak slyším každé slovo. Naučil jsem se to ve vězení. Tam když skutečně usnete, z hřbetu vám stáhnou košili. Co se stalo s Frejdke?“

„Jak to mám vědět? Zůstal jsem tam tři dny a pak jsem šel svou cestou. Ale neřekl jsem vám všechno. Sousedé mi přísahali, že Frejdke nikdy předtím nezpívala. Pravda, dobře vychovaná dívka nedopustí, aby někdo slyšel její hlas, aby nepovzbuzovala nás, muže. Nicméně, je-li dívka obdařena hlasem, bude zpívat při kolébání dítěte nebo při šábesovém chvalo zpěvu. Zčistajasna začala Frejdke zpívat směšné písně v jidiš, polsky a dokonce i rusky. Zpívala serenádu nevěsty a dělala svatební žerty, všechny rýmované. Zesměšňovala ženy, jak se handrkují u řezníka, jejich cákání v rituální lázni. Pobudové na ni dělali oplzlé poznámky a ona jim jejich slovy odpovídala. Vemlouvala se jim tak, až zmlkli. Všichni sousedé řekli totéž – tohle není Frejdke, ale šibal, uličník s jazykem jako břitva. Z jeho rouhání jste se váleli smíchy. Brachu, já tam stál a pozoroval tu ženštinu, jak se mění jednou v býka, jednou v muže. Tohle nervy nedokáže.“

„Co to dokáže?“

„Jen Bůh.“

„Bůh není.“

„Jak vznikl svět?“ otázal se Motke.

„Vyrostl sám ze sebe, jako svrab.“

II

Zejnl znovu usnul, ale Motke byl ještě vzhůru. Nemocní v chudobinci vzdychali a mumlali ze spaní. Motke přemítal, zda Zejnl nemá pravdu. Milosrdný Bůh by takové utrpení nedopustil. Lidé zde umírají jako mouchy. Den co den chodí pohřební spolek s prknem odnést mrtvolu.

Motke chvíli poslouchal cvrčka, jak za kamny cvrliká. Jako by cinkal zvonečky. Vyprávěl příběh bez začátku a bez konce. Jak to, že dokáže cvrlikat celou noc, divil se Motke. Cvrčci také nespí? Nebo spí ve dne? A co najdou mezi těmi hadry k jídlu? Je bláznivé pomýšlení, že tento cvrček má otce, matku, dědečka, babičku a možná také děti. Jsem úplně otupený, dumal Motke. Přes den jsem k smrti unavený, ale v noci mi rozum pracuje jako máselnice.

Když se chtěl Motke občas ve dne pochlubit svou učeností, plácal páté přes deváté jako nějaký nevzdělanec. Ale uprostřed noci byl jeho rozum uvolněný. Na mysl mu přicházely celé kapitoly z Písma, odstavce z Gemary, obřady roš hašana a jom kipur. Lidé, kteří byli mrtví už tak dlouho, že si nepamatoval jejich jména, se před ním zjevovali jako živí. Vzpomínal si na kantorské zpěvy a chasidské písně. Motke byl vychován ve zbožném domě. Otec ho s sebou brával k zázračnému rabinovi z Turisku. Jako chlapec četl chasidské knihy, zdávalo se mu, že se stal rabinem. Otec ale zemřel na tyfus, matka si vzala jednoho křupana a Motke se zapletl do toho podvodu s Jončem.

Motke začal pobrukovat píseň, kterou slýchal v Turisku u šábesového oběda.

Píseň zazpívám

*by se brány nebeské
zahrady odkryly
pro macesy posvátné.*

Zejnvl se rozkašlal a posadil se. „Proč zpíváte uprostřed noci? Jste hladový?“

„Hlad nemám.“

„Máte na hřbetě hrb, he?“

„Pro nic za nic promrhaný život,“ řekl Motke a při těch slovech se otřásl.

„Chcete se kát jako ten muzikant, co si zavázal oči, aby se nemohl podívat na ženu?“

„Na to je příliš pozdě.“

„Ba, brachu, pro nás bylo příliš pozdě, už když jsme se narodili,“ řekl Zejnvl. „Celá ta věc s Frejdke jsou třesky plesky. Všechno je vymyšlené – židovský Bůh, křesťanský Bůh. Chlavna byl budižkničemu a hňup a ubohý zbabělec. Frejdke to pak sehrála, protože ji opustil. Děvčata naslouchají povídkám starých žen, každou hloupost si osvojí a pak je napodobují.“

„Jednou jsem slyšel ztřeštěnou ženštinu, byla to dcera učitele talmudu. Jmenovala se Mindle. Vypadala jako košer panna. Nemohl bych odpřisahnout, jestli uměla počítat do dvou – bledá tvářička, velké černé oči. Všechno začalo, když jsem ji potkal u pumpy a načerpal jí vědro. Pěkně mi poděkovala a příjemně se usmála. Tenkrát už jsem byl zloděj a měl jsem víc žen než máte vy na hlavě vlasů. V té době nebylo snadné získat židovskou dívku – rozhodně ne v našich končinách – ale šikši bylo pořád dost. Nic nepředstíraly. V žilách jim kolotala krev strýčka Ezaua. Nu, a já jsem v Mindliných očích zahlédl žár. Když jsem viděl, jak jde s vědrem, vyrazil jsem se svým. Musel jsem pro ni napumpovat stovky věder. Už jsem si začínal myslet, že je to ztráta času. Jednou jí podávám vědro a ona mi do ruky vtiskne psaníčko. Běžel jsem s vědrem tak rychle, že jsem polovic rozlil. Došel jsem domů a četl, 'Sejdeme se o půlnoci na hřbitově.'“

„Jeden řádek, toť vše – zdobný rukopis. Už jsem ochutnal vše – děvčata, matróny, mladé, staré – ale byl jsem užvaněný jako mládenec z ješivy. Také jsem byl ustrašený. V těch dobách jsem ještě věřil v noční stvůry. Která dívka si dá dostaveníčko s mláďencem o půlnoci na hřbitově? Říká se, že mrtvolky se v noci modlí v synagóze a že když jde někdo okolo, zavolají ho dovnitř, aby jim četl z tóry. Kromě toho se v našem městě oběsila tesařova dcera, protože otěhotněla s nějakým tulákem, a říkalo se, že za nocí vylézá z hrobu a bloudí mezi náhrobky. Přesto jsem se nemohl dočkat, až padne noc a pak chvíle, kdy hodiny na radnici odbijí půl dvanácté. Všechno jsem si dopředu spočítal. Její otec byl horlivý chasid, který nosil dvě jarmulky, jednu vepředu a druhou vzadu, a chodil spát se slepicemi. Vstával před svítáním, aby nařikal nad zničením Chrámu. Matka jezdila na trh, aby podpořila starší dceru, nemajetnou vdovu, která žila se třemi dětmi v Krašnystavu. Prodávala kabáty, které sama vycpávala.“

„Zkrátím to. S Mindle jsem se setkal na konci měsíce, kdy měsíc nesvítil a kdy byla matka z domova na nějakém trhu. Byla horká a temná noc. Cesta ke hřbitovu vedla Kostelní ulicí. Židé bydleli hned u tržiště. Dál bydleli jen křesťané – malinké domečky a obrovská psiska. Šel jsem kolem a oni se na mě vrhli jako vlčí smečka. S jedním psem bych si poradil, ale s patnácti už ne. Kromě toho, když křesťané uslyšeli štěkat psy, vyběhli s holemi v rukou. Myslel jsem, že mě budou mučit, ale nějak jsem se dostal na hřbitov. Oťukával a ohmatával jsem cestu jako slepec. Tehdy jsem byl ještě věřící a v představách jsem věnoval osmnáct grošů charitě. Roztáhl jsem paže a tam stála ona, jako by se vynořila ze země. Když se leknete, jsou choutky tytam, ale ve chvíli, kdy jsem se jí dotknul, popálila mě jako žhavé uhlí. Do ucha mi pošeptala tajemství. Mluvit nebylo o čem. Jak může taková pochodeň vyrůst ve zbožném domě učitele?“

„Ukojila vás, že ano?“, zeptal se Motke.

„To je slabé slovo,“ řekl Zejnl. „Vrhli jsme se na sebe a nemohli se odtrhnout. Měl jsem za to, že je panna, ale kdepak!“

„Chutný kousek, ne?“

„Hodiny jsme obcovali mezi náhrobky a pořád mi to nestačilo. Žhavá jako oheň a ostrá jako dýka. Když jsem vychladl, vždycky řekla něco tak pikantního, až jsem se zachvěl a hra pokračovala nanovo. Nikdy se nedozvím, kde se v městečku takové řeči naučila.“

„Jak to, že jste si ji nevzal?“, zeptal se Motke.

„Cože? Chtěl jsem poctivé děvče, ne couru. Mluvila na rovinu: jeden muž je pro ni jako předkrm. Potřebuje jich hodně, vždy čerstvé. Nebyl jsem svatý, ale toužil jsem po ženě jako byla moje matka. V mém řemesle je všeho do času. Sedět ve vězení a strachovat se, že vám žena běhá za každým pobudou, to je chabé potěšení. I když jsem ji laskal a líbal a sliboval jí hory doly, toužil jsem po své Mankele, ať odpočívá v pokoji. Tenkrát už jsem ji znal. Byla přítelkyní mé sestry Zirel. Neměl jsem v úmyslu stát se zlodějem. Chtěl jsem si naspořit a obchodovat koňmi. Ale člověk miní a Bůh mění.“

„To znamená, že věříte v Boha,“ řekl Motke.

„Jen to tak zní. Co je Bůh? Kdo je On? Nikdo dosud nevystoupil na Nebesa a nemluvil s Ním. Vše stojí v tóře, ale co je tóra? Pergamen a inkoust. Kdokoli udrží pero, napíše, co se mu zlíbí. Skoro dva tisíce let čekají Židé na Mesiáše, ale nezdá se, že by spěchal ukázat se.“

„Takže svět je bez zákonů, ano?“

„Každý urve, co může. A nikdo nemůže obcovat šest stop pod zemí.“

„I tak, kdyby nám dobří lidé neposílali kroupy a polévku, dávno bychom měli placaté zadnice,“ řekl Motke.

„Nedělají to pro nás,“ řekl Zejnl. „Myslí, že si tím zamluví zlatá křesla v Ráji a velký díl Leviatana.“

„Sám jste jednou řekl, že věříte v osud,“ přel se Motke. „Řekl jste, že naposledy, když jste kradl koně, věděl jste dopředu, že vás zmrzačí a že to bylo dáno osudem. Jsou to vaše vlastní slova.“

„Bůh je Bůh a osud je osud. Během pár týdnů jsem ukradl půltucet koníků a sedláci pak začali spávat ve stájích. Hlíдали, měli sekyry a chraštítko. Moje Malkele mě prosila: 'Zejnvl, dost!' Klečela přede mnou a varovala mě, abych zůstal doma. Mluvila o to, že si otevřeme obchod, nebo, když bude nejhůř, že odejdeme do Ameriky. Naléhala tak, až jsem na pentateuch odpřisahl, že začnu nový život. Ale i kdybych přísahal svatou přísahou, věděl jsem, že to nemá cenu ani špetky tabáku. Nemám povahu na to, abych stál v obchodě a navažoval po dvou uncích mandlí nebo pasty nebo vinného kamene. Na takové hlouposti nemám trpělivost. Netáhlo mě to ani do Kolumbovy země. Každý, kdo tam odešel, skončil u žehlení kalhot nebo u podomního obchodu. Dopisy, které odtamtud přicházely, mluvily o krizi v New Yorku, o dělnících, jak vybírají jídlo z popelnic. Malkele jsem miloval, ale Mindle to nebyla. Byl jsem jí věrný, Bůh je mi svědkem. Ale sedět s ní dny a noci, aby na mě dříví štípala, to se mi nechtělo. Dvakrát potratila. Jednou provždy jsem chtěl vyzkoušet své štěstí.

„Věříte ve štěstí?“

„Ano. Ve štěstí a v pech.“

„Bůh je, je!“, řekl Motke.

„A jestli je, co z toho? Sedí si v sedmém nebi, andělé mu pochlebují svými hymny a o nás se stará asi jako o loňský sníh.“

„Co se stalo s Mindle?“ otázal se Motke.

„Och. Její otec ji provdal za jakéhosi panáka, synka bohatého chasida, stoupence svého rabína. Moje kot'átko s ním stálo pod baldachýnem čisté a zahalené závojem, jako by se jí nikdo nikdy ani nedotkl. Proč to připustila, je mi hádankou. Takové ženy si někdy vezmou

hlupáka, někoho, koho mohou snadno klamat. Podvádět je vzrušující – skoro jako krádež. Ale za všechno se platí. Zemřela o dva roky později při porodu.“

„Takhle to tedy dopadlo?“

„Ano. Její muž, to nemohlo, odešel ke svému rabínovi a zůstal tam celé měsíce. Zrovna jsem byl v janovském vězení. Později mě převezli do Lublinu. Tenkrát jsem byl nevinný. Falešně mě obvinili. Když jsem konečně vyšel, byla už Mindle na onom světě.“

„Jistě to byl Boží trest,“ řekl Motke.

„Ne.“

Nastalo ticho. I cvrček přestal cvrlikat. Po chvíli Zejvl řekl, „Nezapomněl jsem na ni. Jestli je nějaká gehenna, chci ležet vedle ní na loži s hřeby.“

